Explore Innovate Research & Excel

श्री मुधाईदेवी शिक्षण संस्था, देऊर संचालित

प्रा.संभाजीराव कदम महाविद्यालय,देऊर (सातारा)

Email principal@pskcollegedeur.ac.in ता.कोरेगांव, जि.सातारा Web https://pskcollegedeur.ac.in

NAAC Re-accredited 'A' Grade (CGPA: 3.25) | ISO 9001:2015 | University Academic Audit 'A+' Grade

अर्थशास्त्र विभाग

आणि

शिवाजी युनिव्हर्सिटी इकॉनॉमिक्स असोसिएशन, कोल्हापूर (सुयेक)

आयोजित

३६ वे वार्षिक अधिवेशन

रविवार दि.०४ जानेवारी २०२६

विषय :

- डॉ.मनमोहन सिंग आणि उद्योगरत्न रतन टाटा यांचे भारतीय अर्थव्यवस्थेतील योगदान

आणि

- फळ व भाजीपाल्याचे अर्थशास्त्र

अंक २४ वा

शिवार्थ

संशोधन पत्रिका । २०२६

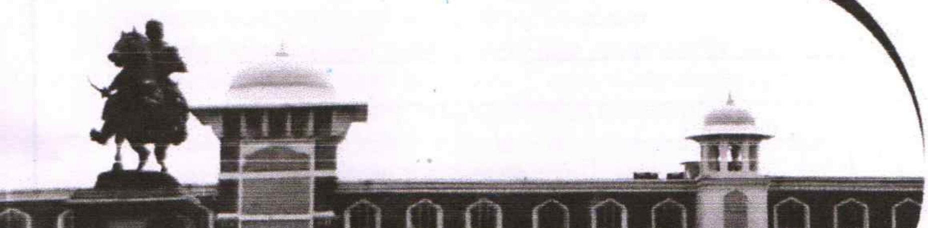

ISBN: 978-93-5620-892-6

- अध्यक्ष प्रा.जालिंदर यादव
- संपादक प्रो.(डॉ.) काशिनाथ तनंगे
- स्थानिक संपादक प्रो.(डॉ.) एस.एस.पोटभरे

५४. ..भारतीय अर्थव्यवस्थेचे उदारीकरण आणि डॉ. मनमोहन सिंग .... प्रा.किरण ता.यादव १९६
५५. ..डॉ.मनमोहन सिंग यांच्या पंतप्रधान कालावधीत कल्याणकारी योजना व आदिवासी समाजावर झालेल्या परिणामांचा अभ्यास .... प्रा.प्रविण रा.नडगे १९८
५६. ..डॉ.मनमोहन सिंग यांच्या पंतप्रधान कार्यकाळातील (२००४-२०१४) लोककल्याणकारी योजनांचा चिकित्सक अभ्यास .... प्रा.रघुनाथ धों.संकपाळ.....२०२
५७. ..टाटा: यशस्वी उद्योजकता आणि व्यवसायातील सचोटी रतन यांचे मार्गदर्शन .... सहा.प्रा.सविता वि.जाधव.....२०६
५८. ..डॉ.मनमोहनसिंग : भारताच्या आर्थिक परिवर्तनाचे शिल्पकार .... डॉ.सुजाता जि.पाटील,डॉ.संजय शि.ओमासे.....२०९
५९. ..भारतीय अर्थव्यवस्थेच्या आर्थिक सुधारणांमध्ये डॉ.मनमोहन सिंग यांचे योगदान .... डॉ.शेषराव स.पालेपवाड.....२१२
६०. ..डॉ.मनमोहन सिंग: भारताच्या नवीन आर्थिक सुधारणांचे शिल्पकार .... डॉ.एन.ए.पाटील.....२१४
६१. ..डॉ.मनमोहन सिंग यांचे ग्रामीण विकासाविषयीचे विचार .... अंकिता आ.साळुंखे,सानिका ह.साळुंखे.....२१७
६२. ..भारताच्या औद्योगिक विकासात रतन टाटाचे योगदान .... डॉ.एल.एस.सिताफुले २२०
६३. ..उद्योग रत्न रतन टाटा यांचे अर्थव्यवस्थेतील योगदान: एक अभ्यास .... प्रोफेसर (डॉ.) शेलार अ.रघुनाथ २२३
६४. ..डॉ.मनमोहनसिंग आणि भारतीय आर्थिक सुधारणा : समावेशक विकासाचा एक विश्लेषणात्मक अभ्यास .... डॉ.शायिन या.शेख,.....२२६
६५. ..भारतीय रिझर्व्ह बँकेच्या संस्थात्मक आणि धोरणात्मक उत्क्रांतीमध्ये डॉ.मनमोहन सिंग यांची भूमिका .... श्री.निलेशकुमार नं.गुरव.....२३०
६६. ..डॉ.मनमोहन सिंग यांचे आर्थिक विचार आणि भारताच्या आर्थिक सुधारणांची तीन दशके .... डॉ.चंद्रकांत रा.जाधव......२३४
६७. ..भारतीय अर्थव्यवस्थेत परिवर्तनीय बदल घडवून आणणारे दूरदर्शी डॉ.मनमोहन सिंग .... डॉ.दत्तात्रय ज.ओवाळे.....२३७
६८. ..उद्योगरत्न रतन टाटा यांचे सामाजिक क्षेत्रातील योगदान .... सहा.प्रा.डॉ.संध्या अ.पौडमल.....२३९
६९. ..देशाचे सर्वोत्तम अर्थमंत्री: डॉ.मनमोहन सिंग .... प्रा.विशाल बळवंत गायकवाड.....२४२
७०. ..लोककल्याणकारी रतन टाटा यांचे भारतीय अर्थव्यवस्थेतील योगदान .... डॉ.कमलसिंग वि.क्षत्रिय.....२४५
७१. ..डॉ.मनमोहन सिंह यांचे भारतीय अर्थव्यवस्थेतील योगदान: एक दृष्टिक्षेप ' .... डॉ.शिवाजी ना.झांझुरणे.....२४७
७२. ..भारतीय अर्थव्यवस्थेला जागतिकीकरणाकडे घेऊन जाणारे प्रणेते - डॉ. मनमोहन सिंग .... प्रा.अतिश पांडूरंग चव्हाण.....२४९
७३. ..नवा उद्योजक - नवाभारत: रतनटाटा .... सागर रा.कुंडले.....२५१
74. ......Relevant Economist Dr. Manmohan Singh .... Prof. Dr. P. S. Kamble..........254
75. ......Contributions of Dr. Manmohan Singh for India's Economic Growth .... Prin. (Dr).S. M. Bhosale, Mr. Vijay A.Kankekar..........258
76. ......Dr. Manmohan Singh and Economic Reforms in India .... Dr. Prashant Y. Phadnis..........261
77. ......Economic Reforms and Their Indirect Influence on the Growth of India's Exports and Gaming Industry: Policy Perspective .... Mr. Prathamesh S. Suryavanshi, Dr. Rahul S. Mhopare..........264
78. ......The Contribution of Dr.Manmohan Singh to Rural Infrastructure Development: An Analytical Study .... Dr. H.S. Sawant..........267
79. ......Ratan Tata's Transformative Contribution to Indian Economy and Empowering Content Creators Miss. Kadambari S. Kadam .... Dr. Rahul S. Mhopare..........270
80. ......A Study on Role of Globalization in Economic Growth and Development .... Dr. Ajay Dagadu Kate..........273
81. ......Architect of Modern India: Dr.Manmohan Singh's Transformative Contribution to The Indian Economy .... Dr. Vishal V. Ambedkar..........276
82. ......Dr.Manmohan Singh as an Economic Thinker: A Critical Study .... Dr.Sampada S.Tipkurle..........280
83. ......Contributions of Dr. Manmohan Singh to India's Economic Growth .... Dr.Tukaram M.Rabade..........283
84. ......Contribution of Dr. Manmohan Singh in the 1991 Economic reforms .... Dr. Ashok V.Jadhav..........286
85. ......Dr. Manmohan Singh: An Eminent Economist .... Dr. Ramchandra K.Wakarekar..........288
86. ......The Economic Crisis of 1991 and the Economic Reforms Introduced by Dr. Manmohan Singh: A Comprehensive Study .... Mrs. Hemlata A.Minchekar..........291
87. ......The Dr. Manmohan Singh Decade: An Analysis of Monetary and Fiscal Policy in India (2004-2014) .... Mr. Sangramsinh D.Patil..........295
88. ......India Economic Pioneer: Dr. Manmohan Singh's Enduring Impact .... Ms. Sujata S.Koli, Dr. M. K. Kamble..........298
89. ......Three Decades of Liberalization: A Study of Dr. Manmohan Singh's Thoughts .... Dr. Sandeep K.Raval..........302
90. ......Ratan Tata: An Economic Perspective on Leadership, Growth and Social Value Creation .... Mr. Shabbir C.Nalband..........306
91. ......Dr. Manmohan Singh and Ratan Tata's Contribution to the Indian Economy: - Comparative Economic Study .... Dr. Amarveli B.Patil..........309
92. ......Ratan Tata's Vision And Its Economic Impact: An Analytical Study Of Industrial -nd Social Contribution .... Dr. Rani Shinde..........311
93. ......Dr. Manmohan Singh's Transformative Contribution for Development of Rural Infrastructure in India .... Sonali S.Salokhe..........314
94. ......How the Panchayat Advancement has benefited from Ratan Tata's views on rural development, health, and education .... Anuja S.Ghorpade ,Prof. Dr. M.S. Deshmukh..........317
95. ......The Tata Model of Inclusive Industrialization: An Assessment of Ratan Tata's Contributions .... Dr.Digvijay R. Patil..........320
96. ......Corporate Social Responsibility (CSR) In India: An-nalytical Study Of The Tata Group's Initiatives .... Bhosale R.Sampat ,Dr. Vijay A.Pawar..........323
97. ......A Review of Dr.Manmohan Singh's Economic Work as an Economist .... Dr. G. S. Pattebahadur..........326
98. ......Analyzing Tata's Macro-Economic Impact on India .... Mrs. Swapnali N. Awatade..........329
99. ......India's Economic Transformation: The Manmohan Singh Era .... Dr. Sarika R.Thakar..........331
100. ....Dr. Manmohan Singh: Architect Of India's Economic Liberalization -nd Foreign Policy .... Prof. (Dr.) S. S. Patbhare,Dr. R. J. Gaikwad..........333
101. ....India's Economic Transformation Post-1991: Strategic Reforms and the Leadership of Dr. Manmohan Singh .... Dr. Pravin G.Babar,Mr. Arjun A.Morajkar,Ms. Sakshi H.Gawas..........335
102. ....Dr. Manmohan Singh's Human Capital Approach and Its Impact on Poverty and Hunger Reduction in India .... Miss. Pravanti T.Udgirkar..........337
103. ....A Critical Review of Public Welfare Schemes During the Prime Ministerial Tenure of Dr. Manmohan Singh .... Mr. Lahane N.Tukaram..........341
104....Economic Reforms and Their Indirect Influence on The Growth of India's Exports And Gaming Industry: - Policy Perspective.......Mr. Prathamesh S. Suryavanshi, Dr. Rahul S. Mhopare..........343

अनुक्रमणिका : फळ आणि भाजीपाल्याचे अर्थशास्त्र

१.....भाजीपाला प्रक्रिया उद्योगातील संधी आणि महाराष्ट्र .... डॉ.शेडगे द.भगवानराव ३४५
२.....भारतीय फळ आणि भाजीपाला उत्पादन क्षेत्राचे अर्थकारण .... कु.साक्षी चं.धुरे,डॉ.काशिनाथ रा.तनंगे ३४८
३.....फळ आणि भाजीपाला उद्योगचे ग्रामीण विकासातील महत्त्व .... प्रा.सत्वशीला रमेश सावंत ३५०
४.....फळे आणि भाजीपाल्याचे आहारातील महत्व .... सौ.रोहिणी वि.जगताप ३५२

नवाउद्योजक - नवाभारत : रतन टाटा

सागर रामराव कुंडले
संशोधक विद्यार्थी, बाबूरावजी घोलप महाविद्यालय, सांगवी, पुणे
Email - kundlesagar2015gmail.com

प्रस्तावना:

रतनटाटा हे टाटा उधोगसमूहाचे २१ वर्षी अध्यक्ष राहिले होते. आज टाटा उधोगसमूह प्रत्येक क्षेत्रात आपली उत्पादने तयार केली आहेत आज टाटा मीत, टाटा स्टील, टाटा मोटर्स, टाटा हॉटेल, टाटा पॉवर, टाटा- टी, टाटा आयटी पार्क, माहिती तंत्रज्ञान यासारखे नवनवीन उपक्रम हाती घेऊन नवे उधोजक घडवण्याचे काम टाटा उधोग समूहने केले आहे. प्रत्येक कामगार कडून नवीन संधी आली तर त्यावर संशोधन करून उत्पादन सुरू केले जाते त्यामधून नफा प्राप्ती होईल का तोटा याची काळजी न करता सर्वसामान्य व्यक्तीचे हित साध्य केले आहे .

रतन टाटा हे बहुआयामी व्यक्तीमत्व होते. रतन टाटा याचा जन्म २८ डिसेंबर १९३७ रोजी झाला होता. रतन टाटा याचे शिक्षण अमेरिका मध्ये कॉर्नेल विद्यापीठातून त्यांनी स्ट्रक्चरल इंजिनिअरिंग विषयात आर्किटेकची बीएससी पदवी घेतली. त्यानंतर व्यवस्थापन शास्त्राची पदवी घेतली रतन टाटा यांनी १९९१ वर्षी टाटा उधोग समूहाचे अध्यक्ष पद स्वीकारले आणि टाटा उद्योग समूहाचे नांव परकीय देशामध्ये पोहचले. भारत सरकारने खाजगीकरण,जागतिकीकरण व उदारीकरण धोरण स्वीकारले. टाटा उधोग समुहाची वस्तू देश- विदेशा मध्ये विकली जाऊ लागली आणि आज विदेशामध्ये आपली ओळख निर्माण केली आहे. रतन टाटा हे विविध समित्या व संस्थांचे अध्यक्ष व सदस्य होते. त्यांच्या कार्याची दखल घेऊन जागतिक स्तरावर व केंद्रसरकार त्यांना अनेक पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आलेले आहे. त्यामध्ये २६ जानेवारी २००८ रोजी भारत सरकारकडून पद्मविभूषणने सन्मानित करण्यात आले आहे.

संशोधणाची उद्दिष्टे :

१. नव्या भारतातील उद्योजकतेच्या संकल्पनेचा अभ्यास करणे.

२. रतन टाटा यांच्या नेतृत्व शैलीचा अभ्यास करणे.

३. तरुण उद्योजकांनी अंगीकारलेल्या नैतिक मूल्ये, नवोपक्रम आणि सामाजिक बांधिलकीचे परीक्षण करणे.

संशोधन पद्धती : सदर संशोधन पेपर हा दुय्यम साधन सामुग्रीवर आधारलेला आहे. त्यामध्ये पुस्तके, लेख, सरकारी अहवाल, उद्योग संशोधन, जर्नल पेपर्स, वर्तमानपत्र उदा.महाराष्ट्र टाएम्स ,सकाळ , लोकसता इ .

नवाभारत व उद्योजकतेचा उदय :

नवा भारत म्हणजे केवळ आर्थिक वाढ नव्हे, तर नवीन विचारसरणी, तंत्रज्ञान-आधारित विकास आणि उद्योजकीय स्वातंत्र्य यांचा समन्वय. गेल्या काही वर्षांमध्ये स्टार्ट-अप इंडिया, डिजिटल इंडिया, मेक इन इंडिया अशा सरकारी उपक्रमांमुळे उद्योजकतेसाठी मोठ्या प्रमाणावर प्रोत्साहन मिळाले. परिणामी, ग्रामीण भागातूनही पहिल्या पिढीतील उद्योजक तयार होऊ लागले. डिजिटल पेमेंट्स, ई-कॉमर्स, अॅग्रीटेक, फिनटेक, हेल्थटेक, एज्युकेशन टेक अशा क्षेत्रांमध्ये तरुणांनी मोठ्या प्रमाणावर व्यवसाय सुरू केले. आज भारतीय स्टार्ट - अप इकोसिस्टम जगातील तिसऱ्या क्रमांकावर आहे. हे सर्व शक्य झाले ते तंत्रज्ञान, सरकारी धोरणे, निधी उपलब्धता आणि उद्योजकता स्वीकारणारी सामाजिक मानसिकता यामुळे रतन टाटा यांची नेतृत्व शैली रतन टाटा यांची नेतृत्वशैली भारतातीलच नव्हे तर जागतिक स्तरावर आदर्श मानली जाते. त्यांच्या नेतृत्वात मानवी मूल्यांना मोठे स्थान आहे. ते कर्मचाऱ्यांना कुटुंबासारखे मानतात. नोकरीतील सुरक्षा, सन्मान आणि पारदर्शकता यांना ते प्राधान्य देतात.जॅग्वार-लँड रोव्हर (JLR) सारख्या आंतरराष्ट्रीय ब्रँडची खरेदी हे त्यांच्या धाडसी आणि दूरदृष्टीपूर्ण निर्णयांचे उदाहरण आहे.त्यांनी भारतीय उद्योगांना जागतिक पातळीवर नेले आणि टाटा हे नाव विश्वासाचे प्रतीक बनवले.

१. **परिवर्तनकारी नेतृत्वः** रतन टाटा हे परिवर्तनकारी नेतृत्वाचे उदाहरण देतात, ज्याचे वैशिष्ट्य म्हणजे कर्मचाऱ्यांना एका सामायिक दृष्टिकोनाकडे प्रेरित करण्याची आणि प्रेरित करण्याची त्यांची क्षमता. ते वैयक्तिक आणि व्यावसायिक विकासाला प्रोत्साहन देणारे वातावरण निर्माण करतात, ज्यामुळे व्यक्तींना त्यांच्या जबाबदाऱ्या स्वीकारण्यास सक्षम बनवले जाते. टाटांच्या दूरदर्शी विचारसरणीने आणि शाश्वत विकासासाठीच्या वचन बद्धतेने टाटा समूहाला एक प्रमुख जागतिक अस्तित्वात रूपांतरित केले आहे, जे प्रभावी नेतृत्वाचा संघटनात्मक यशावर प्रभाव दाखवते.

२. **सहयोगी नेतृत्वः** टाटांची नेतृत्व शैली मूळतः सहयोगी आहे, सर्व स्तरांवरील कर्मचाऱ्यांकडून मिळालेल्या माहिती आणि अभिप्रायाचे मूल्यमापन करते. चांगले निर्णय घेण्याचे आणि निकाल मिळवण्यासाठी विविध दृष्टिकोनांचा वापर करण्यावर त्यांचा विश्वास आहे. हा

सहयोगी दृष्टिकोन केवळ संघातील एकता वाढवत नाही तर संस्थेमध्ये समावेशकता आणि सामायिक मालकीची संस्कृती जोपासतो. आव्हानांना तोंडदेण्यासाठी आणि धोरणात्मक उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी भागधारकांशी संवाद साधण्याची आणि वाढवण्याची टाटांची क्षमता महत्त्वपूर्ण राहिलीआहे.

३. **संकटात लवचिकता**: प्रतिकूल परिस्थितीतही रतन टाटा यांची लवचिकता हे त्यांच्या नेतृत्वाचे एकनिश्चित वैशिष्ट्य आहे. त्यांच्या कारकिर्दीत, त्यांना आर्थिक मंदी आणि तीव्र स्पर्धेसह अनेक आव्हानांचा सामना करावा लागला आहे. त्यांच्या धोरणात्मक दूरदृष्टी अनुकूलते मुळे त्यांना या अडचणींना प्रभावी पणे तोंड देण्यास सक्षम केले आहे. टाटा समूहाच्या दीर्घकालीन आरोग्याला प्राधान्य कठीण निर्णय घेतले आहेत. आव्हानांना तोंड देताना स्थिर राहण्याची टाटांची क्षमता महत्त्वाकांक्षीने त्यांसाठी प्रेरणादायी नेतृत्वातील लवचिकतेचे महत्त्व अधोरेखित करते.रतन टाटा नॅनो प्रकल्प नेतृत्व म्हणजे जबाबदारी घेणे, सबबी सांगणे नाही. - रतन रतन टाटा यांच्याकडून शिकण्यासारखे धडे विश्वास आणि नातेसंबंध निर्माण करणे. रतन टाटा यांच्या नेतृत्वातून मिळालेला एक महत्त्वाचा धडा म्हणजे विश्वास निर्माण करणे आणि संबंध वाढवणे हे महत्त्वाचे आहे. नैतिकपद्धती आणि पारदर्शकते बद्दलच्या त्यांच्या वचनबद्धतेने कर्मचारी, भागधारक आणि जनतेमध्ये विश्वासाचा मजबूत पाया स्थापित केला आहे. खुल्या संवादाला प्राधान्य देऊन आणि सक्रियपणे सहभागी होऊन, टाटांनी असे वातावरण तयार केले आहे जिथे सहकार्य आणि परस्पर आदर वाढतो. हा दृष्टिकोन केवळ संघाची गतिशीलता वाढवत नाही तर संस्थेची प्रतिष्ठा देखील मजबूत करतो, ज्यामुळे विश्वास कोणत्याही व्यावसायिकने त्यासाठी किती महत्वाचा असू शकतो हे स्पष्ट होते.

४. **धोरणात्मक निर्णय घेणे:** टाटांची धोरणात्मक निर्णय घेण्याची प्रक्रिया दीर्घकालीन दृष्टीकोन आणि अनुकूलतेचे महत्त्व अधोरेखित करते. त्यांनी टाटा नॅनो प्रकल्प समूहाच्या धोरणात्मक उद्दिष्टांशी जुळत नसताना तो बंद करण्यासारखे कठोर निर्णय घेण्याची तयारी दर्शविली आहे. जोखीम आणि बक्षिसांचे मूल्यांकन करण्याची त्यांची क्षमता, नैतिक विचारांच्या प्रतिबद्धतेसह, हे सुनिश्चित करते की घेतलेले निर्णयसंस्थेच्या आणि तिच्या भागधारकांच्या सर्वोत्तम हिताचे आहेत. व्यवसायाच्या गुंतागुंतीतून मार्ग काढण्यासाठी, टाटा समूहाची शाश्वत वाढ आणि नावीन्य सुनिश्चित करण्यासाठी ही धोरणात्मक दूरदृष्टी महत्वाची आहे.

५. **सामाजिक जबाबदारीची वचनबद्धता:** रतन टाटा यांचे नेतृत्व कॉर्पोरेट सामाजिक जबाबदारीचे महत्त्व अधोरेखित करते. त्यांचे परोपकारीउपक्रम, विशेषतः टाटा ट्रस्ट्सद्वारे, शिक्षण, आरोग्य सेवा आणि समुदाय कल्याण सुधारण्यासाठी त्यांची खोल वचन बद्धता प्रतिबिंबित करतात. समाजाला परतफेड करण्याचा टाटांचा विश्वास टाटासमूहाच्या नीतिमत्तेचा अविभाज्य भाग आहे, जो दाखवतो की व्यावसायिक यश सामाजिक जबाबदारीच्या तीव्र भावने सह एकत्र राहू शकते. ही वचन बद्धता केवळ समूहाची प्रतिष्ठा वाढवत नाही तर इतर संस्थांना ही समान मूल्ये स्वीकारण्यास प्रेरित करते, सामाजिकदृष्ट्या जबाबदार नेतृत्वाचा सकारात्मक परिणाम दर्शवते. टाटा उधोगसमूह नॅनोकारचे उत्पादन घेत असताना उत्पादन खर्च एक लाख तीस हजार रुपये इतका येत असताना सुद्धा रतन टाटा यांनी समाजातील सर्व लोकांना एक लाख रुपये किमती मध्ये गाडी उपलब्ध करून दिली यामधून सामाजिक बांधिलकीची जाणीव निर्माण होते.

६. **नवोपक्रम व स्टार्ट-अप्सना दिलेला पाठिंबा :** रतन टाटा याचा मते एखादा निर्णय घेताना तुमचे सहकारी जर निर्णयाला विरोध करत असतील तर त्यावेळी तुमच्या मनाला पटले तो निर्णय घ्यावा .आणि तो निर्णय अमलात आणल्यावर त्या निर्णयावर ठाम राहावे असा जनमंत्र दिला आहे. काही उधोगामध्ये जरी अपयश आले तरी स्वताचा निर्णय योग्य माना आणि पुढे जा. जनहिताय, जनसुखाय हे दोन शब्द रतन टाटा यांनी प्रकल्पाचा, कामाचा. नेहमी आजूबाजूला ठेवले. व्यवसायामध्ये पुढे जात असताना जनतेचा विचार करून त्याचा जनतेला काय फायदा होईल हे सर्वप्रथम तपासून पहावे. नवीन उधोजकासाठी रतन टाटा यांनी सागितले आहे की तुमच्या अंगी नेतृत्वगुण असले तर कोणतेही काम पुढे जाऊ शकते. योग्य गोष्टीची निवड करणे आणि केलेली निवड सार्थ ठरवणे यातून एक नवीन गुण विकसित होते असा विश्वास रतन टाटा वाटते रतन टाटा याचा मते कोणतेही काम पूर्ण करण्यासाठी एका व्यक्ती कडून काम पूर्ण होणार नाही. त्यासाठी टीमची गरज आहे त्यांमध्ये वेळ, पैंसा, कष्ट या गोष्टीची जोड असणे गरजेचे आहे वरील सर्व घटक सोबत असले तर यशस्वी होऊ शकतो

७.लोकल ते गोल्बल -

देशपातळीवर सर्वात श्रीमंत व्यक्तीची यादी प्रशिध्द केली जात होते त्यांमध्ये परकीय व्यक्तीचे नावे होते. त्यांमध्ये भारतीय व्यक्तीचे नाव नव्हते हे रतन टाटा यांनी पहिले होते त्यानंतर त्यांनी हा कलक पुसून टाकण्याचे काम केले आहे. अलीकडीच्या काळात परकीय कंपन्याशी स्पर्धा करून आज लोकल ते गोल्बल म्हणजे स्थानिक पातळीवरून ते वैश्विक स्थरावर गरुडझेप घेणारी भारतातील पहिला क्रमांकाचे उधोगसंस्था म्हणून ओळखले जाते. १९९१ मध्ये रतन टाटा उधोग समुहाचे अध्यक्ष झाले आणि भारत सरकारने जागतिकीकरणचे ,उदारीकरणाचे, खाजगीकरणचे धोरण स्वीकारले होते १९९१ च्या धोरणाचे रतन टाटा यांनी स्वागत केले होते. रतन टाटा यांनी व्यवसाय पद्धतीत बदल करून उत्पादन खर्च, कशा प्रकारे कमी आणता येईल हे रतन टाटा यांनी पहिले. जागतिकीकरणाच्या विरुद्ध तक्रार न करता व्यवस्थापकीय कौशल्य वाढविणे,

ग्राहकाचा अपेक्षा पूर्ण करणे, उत्पादनात सुधारणा करणे, या सर्व बदला स्वीकार करण्याचे आव्हान रतन टाटा यांनी केले. टाटा कंपनी सुरवातीपासून ग्राहकाचा आवडी -निवडी नुसार माल पुरवीत आहेत. आज ही कंपनी किमान शभर देशांना वस्तू व सेवा पुरवित आहेत. टाटा समूह टेटले-टी, टाटा स्टील, इंडिका विमानसेवा सुरु करण्याचे टाटा यांनी प्रयत्न केले होते. टाटा उधोगसमूहा बदल सांगायचे झाल्यास भारतातील कोणत्याही उधोगातील पहिले तीन क्रमाकात असले पाहिजे असे त्याचे मत होते. मग त्या क्षेत्रातून बाहेर पडायचे की राहायचे याचा विचार केला जात असत. यासर्व गोष्टीचा विचार करून लोकल-ते गोल्बल ही संकल्पना वापरून उधोग समूहाची यशस्वी वाटचाल सुरु आहे . ८.५० पट नफा वाढविणारा अध्यक्ष.

१९९१ साली उधोगसमूहाची सूत्रे हाती घेतल्यावर रतन टाटा यांना जागतिक पातळीवर काय स्थिती आहे याची जाणीव होती .जागतिक पातळीवर झपाट्याने बदलणारे आधुनिक माहिती - तंत्रज्ञान, औधोगिक कौशल्य, या सर्व गोष्टीचा विचार करूनउधोगासमूहातील बदल केले. टाटा उधोगस मुहातील सर्व कंपन्याना आपला नफ्यातील एक ठराविक हिस्सा कंपनी कडे दयावे. त्यामधून टाटा ग्रुपला गती दयावची होती. तयार करायचा होता. समाजातील नव्या पिढीतील संकल्पना, मेहनती तरुणांना उधोग समुहात प्रवेश देणे, याकडे त्यांनी विशेष लक्ष्य दिले. याचा परिणाम असा झाला की परदेशी कंपन्या टाटा उधोगसमुहात प्रवेश करत होता. टाटा उद्योगसमूहाची प्रगती होत गेली आणि उधोगसमूहाचा नफा ५० पटींनी वाढला .

रतन टाटा याचा २१ वर्ष अध्यक्ष काळात सर्व उद्योगसमूह नफ्यात आला. परदेशातील कंपन्या विकत घेऊन त्या त्या देशामध्ये चालविणे शक्य आहे हे रतन टाटा यांनी कृतीतून दाखूवन दिले त्याबद्दल देशाला आभिमान आहे .

९. **मूल्यजोपासना**

टाटा उधोगसमूहाचे नाव देशातच नव्हे तर परदेशात सुद्धा घेतले जाते .टाटा समुह जगाचा पाठीवर काम करतो त्या त्या देशामधील भाषा, जातीधर्म, संस्कृती, नुसार उद्योग समूह काम करतो. कामाच्या ठिकाणी कामाची नियमावली ठरवून दिले आहे. टाटा उद्योग समूहाचा माध्म्यामतून राष्टहित जपले जाते. उद्योगसमूह ज्या भागात काम करतो तेथील भाषा, धर्म जपली जाते. ज्या देशामध्ये काम करतात त्या देशातील व्यवसाय परवाना पद्धत या गोष्टीचे मूल्य जोपासले जाते टाटा समूह कामगारा साठी कोणताही भेदभाव करत नाही मानव विकास विभागातर्फ सर्वाना समान वागणूक दिली जाते. टाटा उद्योग समूह हा पर्यावरणाची काळजी घेतो. पर्यावरण हानी पोहचविणारे घटक वापरत नाहीत याप्रकारे मूल्य जोपासना केली जाते .

१०. **वलयांकित उद्योगपती**

रतन टाटा हे बहुआयामी व्यक्ती होती. त्याचामध्ये नेतृत्वगुण असल्यामुळे उधोग समूह सात समुद्रापलीकडे पोहचविला आहे. ते काम करीत असताना सहकारी सल्ला देत असल तर तो शांतपणे ऐकुन घेत असत आणि कंपनीतील अधिकारी वर्गाशी विचार करून निर्णय घेत असत. ज्या प्रकल्पा संबंधी निर्णय घेतला आहे तो पूर्णत्वास नेला जातो. रतन टाटा याच्याकडे दुरदृष्टी, आत्मविश्वास, धाडस, जोखीम पत्करण्याची ताकद, हे सर्व गुण त्याचाकडे असल्यामुळे वलयांकित उद्योगपती म्हणून गौरवले जाते .

निष्कर्ष :

नवा भारत हा केवळ आर्थिक विकासाचा प्रकल्प नसून तो मूल्याधिष्ठित उद्योजकतेवर आधारित एक नवी विचारसरणी आहे. या विचारसरणीला आकार देण्यात रतन टाटा यांचे योगदान अद्वितीय आहे. त्यांची दूरदृष्टी, नैतिकता, सामाजिक बांधिलकी आणि नवोपक्रमावर आधारित दृष्टीकोन तरुणांना प्रेरणा देतो. त्यांनी स्टार्ट-अप क्षेत्रात केलेल्या गुंतवणुकीमुळे भारतातील उद्योजकतेला नवी उंची मिळाली आहे.

शेवटी, रतन टाटा यांचे कार्य नैतिक मूल्ये -इमानदारी, सेवा वृत्ती, नवोपक्रम आणि मानवी संवेदना - हेच नवा नवा उद्योजक - नवा भारत या संकल्पनेचे केंद्रबिंदू आहेत. त्यांच्या आदर्शांनी प्रेरित झालेली उद्योजकांची नवी पिढी भारताला जागतिक आर्थिक शक्ती बनविण्यास महत्त्वपूर्ण योगदान देत आहे.

संदर्भग्रंथ:

१) इंडिया बिझनेस गुरु ,लेखक सुधीर सेवेकर, साकेत प्रकाशन .

२) कार्पोरेट आयडल रतन टाटा इंडिया बिझनेस गुरु,लेखक सुधीर सेवेकर, साकेत प्रकाशन .

३) रतनाकिंतपर्व,लेखक संध्या रानडे,प्रकाशन मनोज अंबिके.

४) मासिके वर्तमानपत्र ,लोकसता ,सकाळ ,महाराष्ट्र टाएम्स इ .

|| बहुजन हिताय ||

श्री मुधाईदेवी शिक्षण संस्था संचालित,

प्रा.संभाजीराव कदम महाविद्यालय, देऊर

Email : principal@pskcollegedeur.ac.in ता.कोरेगांव, जि.सातारा Web. : https://pskcollegedeur.ac.in

Explore, Innovate, Research & Excel

NAAC Re-accrcredited 'A' Grade (CGPA: 3.25) I ISO 9001:2015 I University Academic Audit 'A+' Grade

अर्थशास्त्र विभाग

आणि

शिवाजी युनिव्हर्सिटी इकॉनॉमिक्स असोसिएशन, कोल्हापूर (सुयेक)

आयोजित

३६ वे वार्षिक अधिवेशन

रविवार, दि.०४ जानेवारी २०२६

प्रमाणपत्र

श्री./श्रीमती/प्रो./डॉ. प्रा. सागर रामराव कुंडले

महाविद्यालय बाबुरावजी घोलप कॉलेज, सांगवी, पुणे.

यांनी प्रा.संभाजीराव कदम महाविद्यालय, देऊर अर्थशास्त्र विभाग आणि शिवाजी युनिव्हर्सिटी इकॉनॉमिक्स असोसिएशन,कोल्हापूर यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित केलेल्या ३६ व्या वार्षिक अधिवेशनात सक्रीय सहभाग घेतला/शोध निबंध सादर केला. त्याबद्दल त्यांना हे प्रमाणपत्र देऊन गौरविण्यात येत आहे.

शोध निबंधाचे शिर्षक : नवा उद्योजक - नवा भारत : रतन टाटा.

स्थानिक कार्यवाह,	कार्यवाह,	कार्याध्यक्ष,	अध्यक्ष,	प्राचार्या,
शिवाजी युनिव्हर्सिटी इकॉनॉमिक्स असोसिएशन, कोल्हापूर (सुयेक)	शिवाजी युनिव्हर्सिटी इकॉनॉमिक्स असोसिएशन, कोल्हापूर (सुयेक)	शिवाजी युनिव्हर्सिटी इकॉनॉमिक्स असोसिएशन, कोल्हापूर (सुयेक)	शिवाजी युनिव्हर्सिटी इकॉनॉमिक्स असोसिएशन, कोल्हापूर (सुयेक)	प्रा.संभाजीराव कदम महाविद्यालय,देऊर

Kalavishkar Graphics. Satara / 9503780628